

Handbok för nämndemän

HANDBOK 1 · KAPITEL 1–5

Uppdragets grund

**Kunskap, omdöme och ansvar
i den dömande uppgiften.**

Illustrerad utgåva · 8 oktober 2026

Innehåll

1. Du är en del av rätten	4
2. Så fungerar en rättegång	14
3. Nämndemannens roll och ansvar	22
4. Domareden och den dömande uppgiften	29
5. Jäv, opartiskhet och förtroende	38

Läs ett kapitel i taget. Återvänd till frågorna inför nästa tjänstgöring.

Om handboken

Första gången i domstolen kan uppdraget kännas stort. Du ska lyssna, förstå och delta i beslut som får betydelse för andra människors liv.

Den här första delen ger dig en grund att stå på. De fem kapitlen beskriver din plats i rätten, förhandlingens gång, ditt personliga ansvar, domareden och hur du uppmärksammar jäv.

Läs gärna kapitlen i ordning. Mellanrubriker, nyckelbudskap och kontrollfrågor hjälper dig att återvända till det viktigaste.

Handboken utgår främst från arbetet i tingsrätt. Kapitel 2 beskriver en vanlig brottmålsförhandling.

Grundprinciperna om självständighet, opartiskhet och ansvar är relevanta även i andra domstolar, men handläggningen kan skilja sig åt.

Praktiska råd skiljs från lagregler. Källunderlagen ger möjlighet till fördjupning genom klickbara länkar. Följ domstolens anvisningar och fråga ordföranden när något är oklart.

Exemplen är konstruerade, utom det angivna JO-exemplet i kapitel 5.

I kommande delar fördjupas bland annat bevisvärdering, överläggning, omröstning, sekretess och praktiska frågor under tjänstgöringen.

Kapitel 1

Du är en del av rätten

Första gången i rättssalen

Du sitter utanför rättssalen och väntar. Om några minuter ska du gå in och tjänstgöra som nämndeman, kanske för första gången.

Du har gått utbildningen. Du vet ungefär hur en rättegång går till. Ändå finns frågorna där.

Vad förväntas egentligen av mig? Måste jag förstå all juridik? Får jag fråga om jag inte förstår? Vad händer om jag inte håller med juristdomaren? Och hur vet jag om det jag känner inför en person påverkar min bedömning?

Det är naturliga frågor. Det viktigaste att förstå från början är detta.

Du sitter inte bredvid rätten. Du är en del av rätten.

När du tjänstgör som nämndeman deltar du i dömandet. Din röst är inte rådgivande. Du är själv domare och har tillsammans med juristdomaren ansvar för domstolens avgörande.

Du är inte där för att representera ett politiskt parti, en organisation eller någon särskild grupp i samhället. Du har ett personligt ansvar för ditt ställningstagande.

Du behöver inte vara jurist

Nämndemannasystemet bygger inte på att nämndemän ska vara jurister. Juristdomaren leder förhandlingen och förklarar den juridik som rätten ska tillämpa. Men ansvaret för avgörandet är gemensamt. Du deltar också i bedömningen av hur lagen ska tillämpas i det enskilda målet.

Du ska lyssna, tänka, värdera det som läggs fram och bilda dig en egen uppfattning. Om du inte förstår en juridisk fråga eller något som sägs ska du inte låtsas förstå.

Fråga när något är oklart.

Det är bättre att be om en förklaring än att delta i ett avgörande vars förutsättningar du inte har förstått.

Nämndemännens frågor under huvudförhandlingen lämnas på en lapp till ordföranden, om inget annat särskilt har överenskommit i förväg. Under överläggningen tar du upp det du behöver få förklarat.

Att fråga är ett sätt att ta ansvar för uppdraget.

Domareden - löftet bakom uppdraget

Innan du börjar tjänstgöra avlägger du domareden. Samma ed gäller för nämndemän som för juristdomare.

Språket är gammalt, men innehållet berör sådant som är avgörande även i dag.

Du lovar bland annat att döma efter Sveriges lag och att göra rätt mot fattig såväl som rik. Du lovar att inte låta vänskap, släktskap, rädsla, illvilja, gåvor eller andra ovidkommande hänsyn påverka ditt dömande. Eden innehåller också ett löfte om att inte röja rättens

överläggningar.

Bakom de ålderdomliga formuleringarna finns några tydliga principer.

Var självständig. Var opartisk. Följ lagen. Behandla människor lika inför lagen.

Domareden är mer än en högtidlig stund före den första tjänstgöringen. Den beskriver vad som förväntas av dig varje gång du deltar i rättens arbete.

Du företräder inte den som nominerat dig

De flesta nämndemän har nominerats genom ett politiskt parti. Men uppdraget i domstolen är opolitiskt. Du ska döma självständigt och opartiskt enligt gällande lag och rätt.

Partipolitiska uppfattningar ska inte styra bevisvärderingen. Rättens uppgift är att bedöma det enskilda målet utifrån lagen och det material som får ligga till grund för avgörandet.

Du ska därför inte söka vägledning i vad ditt parti skulle tycka. Du behöver i stället fråga dig vad som har blivit visat och vad det innebär enligt lagen.

Den som har nominerat dig bestämmer inte hur du ska döma.

Bedöm det som läggs fram i målet

Vi möter information överallt. Nyheter, sociala medier, samtal med vänner och egna erfarenheter påverkar hur vi ser på människor och händelser.

När du dömer måste du skilja mellan sådan bakgrundskunskap och det som faktiskt ingår i målet.

Du kanske har läst om den tilltalade i tidningen. Du kanske känner till området där brottet påstås ha begåtts. Du kanske har starka uppfattningar om ungdomsbrottslighet, narkotika, våld i nära relationer eller ekonomisk brottslighet.

Sådana erfarenheter försvinner naturligtvis inte när du går in i domstolen. Men de får inte ersätta bevisningen.

Sök inte på egen hand efter uppgifter om personer eller händelser i målet. Om du redan känner till något som kan påverka din bedömning ska du ta upp det med rättens ordförande.

Vilket material som får ligga till grund för avgörandet beror på måltypen och hur målet handläggs. I ett brottmål som avgörs efter huvudförhandling är utgångspunkten det som har förekommit vid förhandlingen. I förvaltningsdomstol har det skriftliga materialet ofta en central roll.

Din uppgift är att bedöma målets underlag, inte att fylla luckor med egna antaganden.

Din erfarenhet ska hjälpa dig att tänka, inte bestämma svaret i förväg.

När magkänslan säger en sak

Ibland kommer du att känna dig övertygad tidigt. En berättelse låter trovärdig. En person verkar undvikande. Ett vittne känns pålitligt.

Sådana intryck är mänskliga. Men ett säkert uppträdande eller en nervös berättelse säger inte i sig om uppgifterna är riktiga. En person kan ha svårt att uttrycka sig av många skäl.

Pröva därför dina första intryck.

- Vad bygger min uppfattning på?
- Finns det stöd i den övriga bevisningen?
- Finns det andra möjliga förklaringar?
- Har jag blivit påverkad av hur personen talar, klär sig eller uppträder?
- Skulle jag bedöma samma beteende på samma sätt om personen hade en annan bakgrund, ålder eller livssituation?

Den självständige nämndemannen är inte den som alltid håller fast vid sin första uppfattning.

Självständighet innebär också att kunna ändra sig när underlaget ger anledning till det.

Jäv - säg till direkt

Ibland finns en konkret omständighet som kan göra att din opartiskhet ifrågasätts. Det kan handla om jäv.

Du kanske känner någon av parterna eller känner igen ett vittne. Du kanske själv har berörts av den händelse som ska prövas. Det kan också finnas andra kopplingar som gör dig osäker på om du bör delta.

Att du känner igen någon innebär inte automatiskt att du är jävig. Men du ska inte själv avgöra att en koppling saknar betydelse och därför lämna den okänd.

Berätta omedelbart för rättens ordförande.

Det viktiga är inte bara om du själv anser att du kan vara opartisk. Domstolen måste också kunna behålla parternas och allmänhetens förtroende för en opartisk prövning.

En enkel regel är därför att säga till så snart du upptäcker något som kan behöva bedömas.

Är du osäker på om något kan vara jäv, ta upp det.

Överläggningen - här prövar ni era bedömningar

När förhandlingen är avslutad överlägger rättens ledamöter utan parterna. För många nya nämndemän är detta den del av uppdraget som känns mest främmande.

Nu ska det som sagts under kanske flera timmar eller dagar värderas. Vad har blivit visat? Vad är osäkert? Hur ska olika uppgifter vägas mot varandra? Vilka regler ska tillämpas?

Här ska du delta aktivt.

Lyssna på juristdomarens genomgång och på de andra nämndemännen. Ställ frågor när något är oklart. Gör sedan din egen bedömning utifrån underlaget och lagen.

Du behöver inte hålla med juristdomaren eller de andra nämndemännen. De behöver inte heller hålla med dig. Det viktiga är att ni lyssnar på varandras argument och prövar dem sakligt.

Överläggningen är till för att rätten ska tänka tillsammans innan var och en tar ansvar för sitt ställningstagande. Att bli överens kan vara ett resultat av diskussionen, men enighet är inget självändamål.

Överläggningen är skyddad av sekretess

Överläggningen inom stängda dörrar omfattas av sekretess. Skyddet gäller vad som har förekommit under överläggningen.

Det gör det möjligt att resonera fritt, pröva tankar, ställa frågor och ändra uppfattning. En nämndeman kan exempelvis säga, "Jag var först övertygad, men efter det ni sagt är jag inte längre säker." Det är ett uttryck för att ledamoten tar diskussionen på allvar.

Skyddet innebär samtidigt ett ansvar. Du ska inte efteråt återge vem som sa vad, vilka preliminära uppfattningar som framfördes eller hur diskussionen utvecklades.

Det gäller även i samtal med familjen, andra nämndemän och medier samt på sociala medier.

Samtidigt behöver du skilja mellan överläggningen och det som redovisas i domen. En skiljaktig mening kan framgå av domen. Det innebär inte att den bakomliggande diskussionen blir offentlig.

Om du är osäker på vilka uppgifter du får lämna ska du söka vägledning hos domstolen innan du berättar något. Sekretessens gränser och frågor om olämpligt agerande behandlas i handbokens kommande delar.

Du får säga emot

En vanlig osäkerhet hos nya nämndemän gäller förhållandet till juristdomaren.

Juristdomaren har juridisk utbildning och ofta lång erfarenhet. Den kunskapen ska du dra nytta av. Be om förklaringar och lyssna på resonemangen.

Men juristdomarens erfarenhet tar inte bort ditt självständiga ansvar. Du ska kunna föra fram en annan bedömning utan att känna press att överge den bara för att andra tycker annorlunda.

Om du inte förstår, fråga. Om du ser något på ett annat sätt, förklara varför. Om du efter diskussionen fortfarande gör en annan bedömning, säg det tydligt.

När rätten inte är enig finns regler för omröstning. En avvikande uppfattning kan redovisas som en skiljaktig mening i domen. Ordföranden ska hjälpa till att klargöra hur detta går till.

Det kan kännas ovant första gången. Men domstolen behöver nämndemän som lyssnar, tänker och tar ansvar för sina bedömningar.

Tre råd att ta med dig

När allt känns nytt finns det tre råd som räcker långt.

1. Lyssna

Var närvarande under hela förhandlingen. Lyssna även på uppgifter som talar emot din första uppfattning. Försök inte bestämma dig för tidigt.

2. Fråga

Be om en förklaring när något är oklart. Det kan gälla ett ord, en rättsregel eller hur olika uppgifter hänger ihop. Låt inte osäkerheten följa med in i avgörandet utan att du har tagit upp den.

3. Tänk själv

Lyssna på de andra under överläggningen och pröva deras argument. Kom ihåg att du ansvarar för ditt eget ställningstagande.

Lyssna noggrant. Fråga när du inte förstår. Tänk själv.

När du lämnar domstolen

Efter en tjänstgöringsdag kan du känna dig trygg i att rätten kom fram till ett välgrundat resultat.

Andra gånger kanske ett mål följer med dig hem. Du tänker på människorna du mött eller på hur ingripande avgörandet kan bli. Det hör till uppdragets allvar.

Bakom varje målnummer finns människor. Ett avgörande kan innebära fängelse, skadestånd, tvångsvård eller andra stora förändringar i en människas liv. Även för den som frias kan processen ha varit omvälvande.

Därför behöver varje nytt mål få din fulla uppmärksamhet, också när du har blivit erfaren.

Du behöver inte kunna allt från början. Kunskapen och säkerheten växer med utbildning och tjänstgöring. Men redan från första dagen kan du göra det viktigaste.

Lyssna noggrant. Fråga när du inte förstår. Prova dina egna uppfattningar. Respektera sekretessen. Och tänk själv.

Du är där för att vara en bra nämndeman och ta ansvar som en del av rätten.

Det är ett förtroende. Och det är ett ansvar.

Källunderlag

- Sveriges Domstolar, roll och uppgift, om uppdraget, utbildningen och domareden.
- Sveriges Domstolar, för dig som nominerar och väljer, om det opolitiska uppdraget.
- Rättegångsbalken, 4 kap. 11 och 13-15 §§ om domareden och jäv, 16 och 29 kap. om omröstning, 17 kap. 7 och 9 §§ samt 30 kap. 2, 5 och 7 §§ om dom och överläggning och 35 kap. 1 § om bevisvärdering.
- Förvaltningsprocesslagen, 30-31 §§ om avgörandets underlag och skiljaktig mening samt 41 § om domarjäv.
- Offentlighets- och sekretesslagen, 43 kap. 6 § om sekretess för rättens överläggning inom stängda dörrar.

Praktisk rutin, frågor under huvudförhandlingen lämnas på en lapp till ordföranden, om inget annat särskilt har överenskommits i förväg.

Kapitel 2

Så fungerar en rättegång

När förhandlingen börjar

Du har tagit plats i rättssalen. Åklagaren ordnar sina handlingar. Försvararen talar lågmält med den tilltalade. Någon ser orolig ut. En annan verkar oberörd.

Snart börjar förhandlingen. Du ska lyssna, följa bevisningen och tillsammans med de andra i rätten fatta beslut.

Första gången kan det vara svårt att förstå hur allt hänger ihop. Med en bild av förhandlingens olika delar blir det lättare att följa både berättelserna och frågorna.

Du behöver inte veta svaret från början. Du behöver vara uppmärksam på det som kommer fram.

Det här kapitlet beskriver en vanlig brottmålsförhandling i tingsrätten. Ordningen kan anpassas efter målet. Andra måltyper och förhandlingar i andra domstolar kan gå till på andra sätt.

Vilka finns i rättssalen?

De olika personerna har skilda uppgifter.

Person eller funktion	Uppgift
Rätten	Prövar målet och fattar beslut. I brottmål med nämndemän består rätten normalt av en juristdomare och tre nämndemän.
Ordföranden	Leder förhandlingen. Är normalt juristdomaren.
Åklagaren	För talan om ansvar för brott.
Den tilltalade	Personen som står åtalad.
Försvaren	Hjälper den tilltalade att ta till vara sin rätt.
Målsäganden	Personen som brottet påstås ha riktats mot eller som annars har drabbats av det.
Målsägandebiträdet	Ger målsäganden stöd och juridisk hjälp när ett sådant biträde har förordnats.
Vittnet	Hörs om uppgifter som kan ha betydelse för målet.
Protokollföraren	Dokumenterar förhandlingen.
Tolken	Tolkar när någon behöver språkligt stöd.

Att någon är åtalad innebär inte att personen är skyldig.
Det är den frågan rätten ska pröva.

1. Ordföranden kontrollerar att förhandlingen kan börja

Först kontrolleras närvaron och om det finns hinder mot att genomföra förhandlingen.

För dig är det också viktigt att uppmärksamma om du känner igen någon eller har en koppling till saken. Berätta genast för ordföranden. En sådan koppling kan innebära jäv, ett rättsligt hinder mot att delta som domare i målet.

Låt rätten bedöma frågan. Avgör inte själv att kopplingen saknar betydelse.

2. Åtalet anger vad som ska prövas

Åklagaren presenterar sitt yrkande och sin gärningsbeskrivning.

Ett yrkande är en begäran om vad domstolen ska besluta. Gärningsbeskrivningen anger den handling som åklagaren påstår att den tilltalade har begått.

Försök tidigt förstå vilken händelse åtalet gäller och vad som är omstritt. Den tilltalade får ange sin inställning. Eventuella skadeståndskrav tas också upp.

En beskrivning av en händelse är ännu inte ett fastställt händelseförlopp.

3. Parterna presenterar sin bild

Under sakframställningen utvecklar parterna sin syn på händelsen. Det ger en första överblick och hjälper dig att förstå den bevisning som följer.

Lyssna med ett öppet sinne. Anteckna gärna frågor, men undvik att redan här bestämma dig.

Ett praktiskt sätt att ordna dina anteckningar är att skilja mellan tre saker.

- Vad någon påstår.
- Vilket stöd som presenteras.
- Vad du behöver få klarhet i.

4. Rätten tar del av förhör och annan bevisning

Målsäganden, den tilltalade och vittnen kan höras. Bevisningen kan också bestå av exempelvis fotografier, meddelanden och inspelningar. Vittnen hörs normalt under ed, med vissa undantag. Den tilltalade och målsäganden hörs inte under vittnesed.

För dig gäller det att lyssna efter vad personen faktiskt vet.

Har personen själv sett händelsen? Hört något från någon annan? Dragit en slutsats? Finns det osäkerhet om tid, avstånd eller ordningsföljd?

Anteckna gärna "vittnet uppger" när det handlar om en uppgift som ännu ska bedömas.

Det hjälper dig att hålla isär berättelsen och din senare slutsats.

När du behöver fråga

Ibland hör du inte ett svar. Ibland förstår du inte ett uttryck eller hur två uppgifter hänger ihop.

Låt inte oklarheten passera bara för att de andra verkar förstå.

Nämndemännens frågor under huvudförhandlingen lämnas på en lapp till ordföranden, om inget annat särskilt har överenskommits i förväg. Rätten kan ställa kompletterande frågor för att klarlägga det som sagts.

Om ett förhör fortfarande pågår kan en viktig oklarhet behöva redas ut direkt. Under överläggningen kan ni diskutera vad en uppgift betyder, men ni kan inte fylla en lucka med egna antaganden.

Frågor ska hjälpa dig att förstå. De ska inte uttrycka att du redan har tagit ställning.

Vilket material får ligga till grund för domen?

När målet avgörs efter huvudförhandling ska domen grundas på det som har förekommit vid förhandlingen. Material kan under vissa förutsättningar föras in genom hänvisning till handlingar.

Allt som finns i förundersökningen blir alltså inte automatiskt underlag för domen.

Är du osäker på om en uppgift ingår i underlaget, fråga ordföranden. Sök inte själv efter information om personerna

eller händelsen på internet.

Din uppgift är att bedöma det underlag som har förts in i målet.

5. Den tilltalades personliga förhållanden går igenom

Den här delen kallas ofta personalia. Uppgifterna kan exempelvis handla om arbete, hälsa och tidigare domar. De har framför allt betydelse för valet av påföljd om personen döms.

Håll isär följande frågor.

- Är det åtalade brottet bevisat?
- Vilken påföljd ska i så fall bestämmas?

En tidigare dom visar inte i sig att personen har begått den gärning som nu prövas.

6. Parterna avslutar med sina argument

Slutanförändena kallas också pläderingar. Parterna sammanfattar hur de anser att bevisningen och reglerna ska bedömas.

Här kan du få hjälp att se sambanden. Pröva samtidigt argumenten mot dina anteckningar och det underlag ni har tagit del av.

Vilken uppgift bygger argumentet på? Finns det stöd för slutsatsen? Har en viktig invändning fått ett svar?

En övertygande framställning behöver granskas lika noggrant som en mindre välformulerad.

7. Rätten överlägger och beslutar

Efter förhandlingen överlägger rätten utan parter och åhörare. Ordföranden går igenom saken och de rättsliga reglerna. Du deltar i bedömningen och beslutet.

Ta upp de frågor du har kvar. Förklara hur du uppfattar bevisningen och lyssna på de andra.

Du ska förstå det beslut som du är med och fattar.

Domen kan meddelas muntligt i anslutning till förhandlingen eller vid en senare tidpunkt. Kapitel 3 beskriver ditt ansvar under överläggningen. Omröstning och skiljaktig mening behandlas mer utförligt i handbokens kommande delar.

Att ha med sig genom hela förhandlingen

Du blir bättre på att följa en rättegång med erfarenhet. Redan från början kan du skapa goda arbetsvanor.

- Lyssna lika noggrant på uppgifter som talar i olika riktningar.
- Anteckna det väsentliga utan att försöka skriva ned allt.
- Markera oklarheter så att du kommer ihåg att ta upp dem.
- Säg till om du inte hör, inte förstår eller behöver en paus.
- Vänta med din slutliga bedömning tills hela underlaget har presenterats.

Förhandlingen ska ge dig underlaget. Överläggningen ska ge utrymme att pröva det tillsammans med de andra i rätten.

Källunderlag

- Sveriges Domstolar, huvudförhandling i brottmål, om förhandlingens gång och deltagarnas roller.
- Rättegångsbalken, särskilt 1 kap. 3 b § om rättens sammansättning, 4 kap. 13 § om jäv, 30 kap. 2 och 7 §§ om domens underlag och överläggning samt 46 kap. om huvudförhandlingen.

Kapitel 3

Nämndemannens roll och ansvar

När din egen bedömning behövs

Förhandlingen är avslutad. Ni har satt er för att överlägga. Juristdomaren går igenom målet och förklarar vilka regler som gäller.

De andra verkar vara överens. Själv är du osäker. Du tycker att en viktig uppgift inte riktigt har blivit förklarad.

Ska du säga något? Du är ny och de andra har större erfarenhet.

Ja. Din osäkerhet behöver få komma fram innan ni fattar beslut.

Du kan börja enkelt.

"Jag behöver förstå hur vi har bedömt den här uppgiften innan jag kan ta ställning."

Att fråga är ett sätt att ta ansvar. Det ger också de andra möjlighet att upptäcka något som annars hade passerat.

Ett personligt ansvar i ett gemensamt arbete

Som nämndeman är du domare. Du deltar i avgörandet och har ett eget ansvar för den bedömning du gör.

Juristdomaren leder arbetet och förklarar juridiken. Varje ledamot har en egen röst vid omröstning.

Du behöver inte kunna alla regler i förväg. Däremot behöver du förstå de frågor som rätten ska avgöra och hur reglerna påverkar bedömningen.

Du kan ta hjälp av juristdomarens kunskap. Din egen slutsats behöver du själv kunna stå för.

Uppdraget är opolitiskt

Du kan ha nominerats av ett politiskt parti. När du tjänstgör ska du vara saklig och opartisk och följa gällande lag.

Ett partis ståndpunkt om exempelvis straff eller migration får inte styra ditt avgörande.

Ställ gärna denna kontrollfråga.

"Bedömer jag det här målet utifrån det underlag och de regler som gäller, eller utifrån hur jag tycker att samhället borde fungera?"

Du behöver kunna skilja din roll som samhällsmedborgare från din roll som domare.

Livserfarenhet behöver användas med eftertanke

Din erfarenhet kan hjälpa dig att upptäcka frågor som behöver klarläggas. Men den kan också få dig att dra för snabba slutsatser.

Kanske tänker du att en oskyldig person borde svara lugnt. Eller att någon som verkligen är rädd borde visa det tydligare.

Människor reagerar olika under press. Det du känner igen från ditt eget liv behöver inte förklara en annan människas

beteende.

Använd din erfarenhet för att formulera frågor. Var försiktig med att använda den som facit.

Pröva gärna din första reaktion med följande frågor.

- Vad grundar jag min uppfattning på?
- Finns det en annan möjlig förklaring?
- Skulle jag bedöma uppgiften likadant om en annan person hade lämnat den?

Opartiskhet och jäv

Ibland upptäcker du en koppling till någon i målet. Det kan vara en släkting, en nära bekant eller någon som du har en konflikt med.

Jäv innebär att det finns en omständighet som gör att du inte får delta som domare i målet. Reglerna skyddar också förtroendet för att domstolen är opartisk.

Du är skyldig att självmant upplysa om omständigheter som kan antas utgöra jäv. Du ska alltså inte vänta på att någon annan frågar.

Berätta genast för ordföranden om en koppling som kan behöva prövas.

Att känna igen ett namn innebär inte automatiskt jäv. Beskriv vad du vet och hur kontakten ser ut. Frågan ska hanteras av rätten, inte avgöras genom att du själv tänker att du nog kan vara rättvis.

Lyssna och säg till när något brister

Att lyssna kräver mer än att sitta i rättssalen. Du behöver kunna följa vad som sägs och hålla isär uppgifter, frågor och egna slutsatser.

Följ gärna dessa råd under förhandlingen.

- Anteckna kort, så att skrivandet inte tar över lyssnandet.
- Markera sådant du behöver få förklarat.
- Säg till om du inte hör eller inte kan följa tolkningen.
- Meddela ordföranden om du blir sjuk eller får svårt att koncentrera dig.

Nämndemännens frågor under huvudförhandlingen lämnas på en lapp till ordföranden, om inget annat särskilt har överenskommit i förväg. Lämna frågan medan den fortfarande kan hanteras med parten eller vittnet under huvudförhandlingen.

Under överläggningen ska du delta

Överläggningen är rättens gemensamma arbete med att komma fram till ett avgörande. Du ska ställa frågor för att förstå och uttrycka dina slutsatser och skälen för dem.

Du kan exempelvis uttrycka dig så här.

"Vilken betydelse har den här motsägelsen?"

"Kan du förklara vad regeln innebär i just det här målet?"

"Jag kommer fram till en annan bedömning av den här uppgiften."

Lyssna på de andras argument. Var beredd att ändra uppfattning när du får goda skäl. Om du fortfarande har en annan mening ska du tydligt säga det innan avgörandet beslutas. Vid oenighet finns regler om omröstning och skiljaktig mening.

Självständighet kräver både att du tänker själv och att du lyssnar på andra.

Sök inte egna uppgifter om målet

Det kan vara lockande att söka på en person eller läsa vad som skrivits om händelsen. Som praktisk huvudregel ska du avstå från egen efterforskning om det mål du ska döma i.

I brottmål som avgörs efter huvudförhandling ska domen grundas på vad som förekommit vid förhandlingen. Om något saknas eller är oklart, ta upp det med ordföranden.

Har du redan sett uppgifter som kan påverka dig, berätta det. Låt ordföranden bedöma hur situationen behöver hanteras.

Tystnadsplikten följer med hem

Du får inte återberätta sådant som omfattas av sekretess. Uppgifter om vad som sagts vid rättens slutna överläggning skyddas av särskilda sekretessregler.

Att en förhandling har hållits bakom stängda dörrar innebär inte i sig att varje uppgift automatiskt är hemlig för all framtid. Samtidigt kan sekretess gälla även efter att målet har avslutats.

Fråga ordföranden om du är osäker på vad du får berätta.

Som praktiskt råd bör du också skydda handlingar och anteckningar. Följ domstolens rutiner för förvaring och återlämning. Lägg inte uppgifter från målet i privata digitala tjänster eller AI-verktyg utan att domstolens regler medger det.

Ett respektfullt bemötande

Den som kommer till domstolen ska möta en rätt som lyssnar och behandlar människor respektfullt.

Tänk därför på hur ditt uppträdande kan uppfattas. Undvik suckar, skratt, tydliga grimaser och kommentarer som kan signalera att du redan bestämt dig. För inte privata samtal med någon av parterna om målet under en paus.

Ett vänligt bemötande går att förena med den distans som uppdraget kräver.

När uppdraget känns svårt

Vissa mål väcker starka reaktioner. Du kan behöva stöd efter svåra berättelser eller obehaglig bevisning.

Fråga domstolen vilket stöd som finns och hur du kan få det utan att röja sekretessbelagda uppgifter. Om du utsätts för hot eller försök till påverkan, kontakta domstolen omgående. Vid akut fara, ring 112.

Att uppmärksamma egna begränsningar är också en del av ansvaret.

Att ta med sig

Inför ett avgörande kan du ställa fyra frågor till dig själv.

- Har jag kunnat följa underlaget?
- Förstår jag de frågor och regler vi ska ta ställning till?
- Har jag sagt det som behöver sägas?
- Kan jag förklara varför jag gör min bedömning?

Ditt ansvar är att bidra till ett avgörande som du har förstått och självständigt tagit ställning till.

Källunderlag

Kapitlet utgår främst från nämndemannens arbete i tingsrätt. Exemplen och kontrollfrågorna är praktiska råd. Reglerna om handläggning skiljer sig delvis mellan domstolsslagen.

- Sveriges Domstolar, Roll och uppgift.
- Rättegångsbalken, särskilt 4 kap. 13-14 §§ om jäv, 29 kap. om omröstning och 30 kap. 2 § om domens underlag i brottmål.
- Offentlighets- och sekretesslagen, särskilt 43 kap. 6 § om överläggning.

De praktiska råden kompletterar domstolens anvisningar. Regler och rutiner behöver tillämpas utifrån det aktuella målet.

Kapitel 4

Domareden och den dömande uppgiften

När du avlägger domareden

Du står inför att avlägga domareden. Orden är ålderdomliga och stunden högtidlig. Snart ska du själv vara med och fatta beslut som kan förändra människors liv.

Vad är det egentligen du lovar?

Innan du börjar tjänstgöra som nämndeman avlägger du domareden. Den är mer än en ceremoni. Den sammanfattar kärnan i den dömande uppgiften och det personliga ansvar som följer med den.

Du lovar att döma självständigt, opartiskt, efter lagen och efter ditt bästa förstånd och samvete.

När du avlägger eden lovar du inte att alltid komma fram till samma slutsats som juristdomaren eller de andra nämndemännen. Du lovar något mer grundläggande. Du lovar att använda ditt eget omdöme, att låta lagen styra och att inte låta vänskap, rädsla, personliga sympatier eller andra ovidkommande hänsyn avgöra.

Domareden finns i 4 kap. 11 § rättegångsbalken. Språket är ålderdomligt, men innehållet är fortfarande högst aktuellt.

Domareden

Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag vill och skall efter mitt bästa förstånd och samvete i alla domar rätt göra, ej mindre den fattige än den rike, och döma efter Sveriges lag och laga stadgar; aldrig lag vränga eller orätt främja för släktskap, svågerskap, vänskap, avund, illvilja eller räddhåga, ej heller för mutor och gåvor eller annan orsak, under vad sken det vara må; ej den saker göra, som saklös är, eller den saklös, som saker är. Jag skall varken förr, än domen avsäges, eller sedan uppenbara dem, som till rätta gå, eller andra de rådslag rätten inom stängda dörrar håller. Detta allt vill och skall jag som en ärlig och uppriktig domare troget hålla.

Du avlägger samma ed som juristdomaren

Det finns ingen särskild, enklare ed för nämndemän. Du avlägger domareden. Det säger något viktigt om uppdraget. När du sitter i rätten är du inte åskådare, rådgivare eller representant för det parti som en gång nominerade dig. Du är domare i det mål som ligger framför dig.

Det betyder inte att nämndemannen och juristdomaren har samma utbildning eller samma arbetsuppgifter. Juristdomaren leder förhandlingen och har den professionella juridiska kompetensen. Men när rätten ska fatta sitt avgörande har varje ledamot ett eget ansvar för sin röst.

Ingen annan kan rösta åt dig. Ingen annan kan ta ansvar för din övertygelse.

Efter mitt bästa förstånd och samvete

Detta är kanske den viktigaste delen av eden för en nämndeman. Du ska använda ditt förstånd. Du ska lyssna på vad som sägs i rättssalen, värdera det som lagts fram och förstå juridiken så långt det behövs för att kunna fatta ett välgrundat beslut.

Men du ska också använda ditt samvete. Det betyder inte att du får döma efter personlig moral i stället för efter lagen. Tvärtom säger eden uttryckligen att du ska döma efter Sveriges lag. Samvetet handlar om ditt personliga ansvar inför uppgiften.

Jag har lyssnat. Jag har tänkt. Jag har ställt de frågor jag behövde ställa. Jag har inte låtit mig påverkas av sådant som inte hör till målet. Och det här är den slutsats jag själv har kommit fram till.

Ej mindre den fattige än den rike

Inför domstolen ska människor behandlas lika. Den tilltalades yrke, ekonomi, utbildning, bostadsområde, klädsel eller sociala ställning får inte avgöra hur du bedömer saken. Samma sak gäller målsäganden och andra som deltar i processen.

Det är lätt att säga. Det är svårare i praktiken. Vi människor bildar snabbt uppfattningar om andra. Vi reagerar på språk, kläder, kroppsspråk, ålder, ursprung och sättet någon uppträder på. Den professionella uppgiften är därför inte att låtsas att sådana reaktioner inte finns, utan att upptäcka dem och hindra dem från att styra avgörandet.

Fråga dig själv. Bedömer jag bevisningen eller låter jag mitt intryck av personen styra?

Uppdraget är opolitiskt

Många nämndemän har nominerats av ett politiskt parti. Nomineringen ger inte partiet något inflytande över hur du ska döma. Du företräder inte partiet, kommunen eller någon särskild grupp i samhället. Du ska inte heller försöka gissa vad människor utanför rättssalen tycker att domen borde bli.

I rättssalen företräder du den dömande uppgiften. Enligt 4 kap. 6 § rättegångsbalken ska den som utses till nämndeman bland annat vara lämplig med hänsyn till omdömesförmåga, självständighet och laglydnad.

Vänskap, avund, illvilja och räddhåga

Domareden räknar upp sådant som inte får påverka dömandet, vänskap, släktskap, avund, illvilja, rädsla, mutor, gåvor eller andra ovidkommande hänsyn. Orden är gamla, men situationerna är lätta att känna igen även i dag.

En domare får inte låta sig påverkas av sympatier. Inte heller av antipati. Och inte av rädsla. Det kan exempelvis handla om ett uppmärksammat mål där debatten utanför domstolen är stark. Medier rapporterar och kommentarer sprids i sociala medier. Människor kan redan ha bestämt vem de tycker har rätt eller fel. Rätten har en annan uppgift.

Domstolen ska inte döma efter opinionen. Den ska döma efter det som har lagts fram i målet och efter lagen.

Opartiskhet och jäv

Opartiskheten är så grundläggande att lagen innehåller särskilda jävsregler. En domare får inte delta i ett mål om någon av lagens jävsgrunder är uppfylld. Bestämmelserna finns i 4 kap. 13 § rättegångsbalken.

Är du osäker på om något kan innebära jäv, säg till så snart du upptäcker omständigheten. Om du känner till den i förväg ska du ta upp den före förhandlingen.

Det är bättre att ta upp frågan en gång för mycket än en gång för lite. En domare som känner till en omständighet som kan utgöra jäv är också skyldig att själv upplysa om den.

Du får tänka annorlunda

När förhandlingen är avslutad börjar överläggningen. Juristdomaren leder normalt samtalet och går igenom de juridiska frågor som behöver avgöras. Lyssna noga och ställ frågor. Men tro inte att du måste komma fram till samma uppfattning som juristdomaren.

Om du efter diskussionen fortfarande bedömer saken på ett annat sätt är det din skyldighet att säga det. Självständighet betyder inte att vara envis. Du ska kunna lyssna och ändra uppfattning när andra argument är bättre. Men självständighet betyder också att inte ändra uppfattning bara därför att någon annan verkar säkrare.

Att lyssna på andra är en del av självständigheten. Att våga stå fast när du fortfarande är övertygad är en annan.

Att våga fråga

En ny nämndeman kan känna sig osäker inför juridiska uttryck och resonemang. Det är inget misslyckande. Du är inte jurist och ska inte försöka bli jurist under pågående förhandling. Men du måste förstå tillräckligt för att kunna ta ansvar för ditt beslut.

Om du inte förstår, fråga. Det kan handla om ett juridiskt begrepp, vilket beviskrav som gäller, vilka omständigheter som måste vara uppfyllda eller vilka påföljder lagen medger. Det är betydligt bättre att fråga än att rösta om något du inte har förstått.

Överläggningen stannar i rummet

Domareden innehåller också ett särskilt löfte om det som sägs under rättens överläggning. Rättens ledamöter måste kunna resonera fritt, pröva olika tankar, ställa frågor och ibland ändra uppfattning. Uppgifter om rättens överläggning inom stängda dörrar skyddas därför av särskilda sekretessregler.

I 5 kap. 5 § rättegångsbalken finns regler om överläggningen. Den hålls normalt inom stängda dörrar.

Det betyder att du efter en förhandling kan tala om sådant som är offentligt. Men du får inte återge den sekretessskyddade diskussionen, exempelvis vem som sade vad eller hur enskilda ledamöter argumenterade. En skiljaktig mening som redovisas i domen är en annan sak.

Överläggningen är rättens arbetsrum. Skydda det som sägs där och fråga domstolen om du är osäker på sekretessens gränser.

Ej den saker göra, som saklös är

Den kanske mest kraftfulla formuleringen i hela eden är "ej den saker göra, som saklös är, eller den saklös, som saker är". På modern svenska handlar det om något fundamentalt, den oskyldige ska inte dömas och den skyldige ska inte frikännas därför att rätten låter annat än lagen och bevisningen styra.

För en nämndeman blir detta särskilt viktigt i brottmål. Det räcker inte att tänka "jag tror nog att han gjorde det". Frågan är om åklagaren har visat att åtalet är styrkt enligt det beviskrav som gäller. Misstanke är inte bevis. En stark magkänsla är fortfarande en magkänsla.

Din uppgift är inte att avgöra vad du tror har hänt. Din uppgift är att avgöra vad som är bevisat enligt det beviskrav som gäller.

Domareden följer med in i varje mål

Du avlägger domareden en gång. Men egentligen aktualiseras den varje gång du går in i en rättssal.

- När en person framför dig verkar osympatisk.
- När ett vittne gör ett starkt intryck.
- När målet handlar om något som väcker starka känslor hos dig.
- När medier redan har beskrivit den tilltalade som skyldig.
- När de andra i rätten verkar överens men du själv tvekar.

- När du funderar på om du vågar säga vad du faktiskt tycker.

Då är domareden inte historia. Då är den praktisk vägledning.

Frågor att bära med sig

- Har jag bedömt det som faktiskt kommit fram i målet?
- Har jag låtit sådant utanför rättegången påverka mig?
- Finns det fördomar, sympatier eller antipatier som kan ha påverkat min bedömning?
- Förstår jag den juridiska fråga som rätten ska avgöra?
- Har jag vågat fråga när jag varit osäker?
- Är detta verkligen min egen uppfattning?
- Kan jag stå för mitt beslut efter bästa förstånd och samvete?

Om svaret på den sista frågan är ja har du kommit nära kärnan i nämndemannens uppdrag.

Att vara domare

Domareden avslutas med orden "Detta allt vill och skall jag som en ärlig och uppriktig domare troget hålla." Lägg märke till ordet domare. Du har ett eget ansvar i den dömande uppgiften.

Det är kanske den viktigaste utgångspunkten för hela den här handboken. Du förväntas inte kunna allt. Du kommer ibland att vara osäker. Du kommer att behöva fråga och ibland ändra uppfattning. Men när avgörandet ska fattas förväntas du göra något mycket bestämt.

Lyssna självständigt. Tänk noggrant. Döm opartiskt. Ta ansvar för din egen röst.

Källunderlag

- Rättegångsbalken, 4 kap. 6 § om lämplighet, 4 kap. 11 § om domarenden, 4 kap. 13-14 §§ om jäv och upplysningsskyldighet samt 5 kap. 5 § om överläggning.
- Offentlighets- och sekretesslagen, 43 kap. 6 § om sekretess för rättens överläggning inom stängda dörrar.
- Sveriges Domstolar, roll och uppgift, om nämndemannauppdraget och domarenden.

Domarenden återges med sitt ålderdomliga språk. Förklaringarna i kapitlet är handbokens pedagogiska tolkning.

Kapitel 5

Jäv, opartiskhet och förtroende

När du känner igen någon i rättssalen

Du har satt dig på din plats. Förhandlingen ska snart börja. När målsäganden kommer in känner du igen henne. Ni har arbetat tillsammans och träffas fortfarande ibland.

Du tänker att du kan vara rättvis. Ni har aldrig talat om händelsen och du vet inte vad som har hänt.

Ändå behöver du säga till.

Frågan är både om du kan bedöma målet opartiskt och om det finns rimliga skäl för andra att tvivla på det.

Berätta för ordföranden hur du känner personen. Gör det innan förhandlingen börjar om du upptäcker kopplingen då. Upptäcker du den senare, uppmärksamma ordföranden genast.

Du behöver inte börja med en juridisk slutsats. Börja med omständigheterna.

"Jag känner målsäganden från en tidigare arbetsplats. Vi arbetade nära varandra och har fortfarande kontakt. Det behöver tas upp innan vi fortsätter."

Vad innebär jäv?

Jäv är ett rättsligt hinder mot att delta som domare i ett visst mål. Det kan bero på relationer, egna intressen eller tidigare inblandning.

Jävsreglerna skyddar en opartisk prövning och förtroendet för domstolen. Att du själv känner dig opartisk avgör därför inte frågan. Samtidigt räcker inte en parts obestyrkta misstanke. Det måste finnas en objektivt befogad grund för tvivlet. Det framgår av Högsta domstolens beslut i mål Ö 7081-21, särskilt punkterna 6-10.

Två frågor att hålla isär Din egen inställning. Har du redan tagit ställning eller känner du lojalitet eller motvilja?

En utomståendes bedömning. Finns det konkreta omständigheter som ger rimliga skäl att ifrågasätta din opartiskhet?

Att du svarar nej på den första frågan innebär inte automatiskt att svaret på den andra också är nej.

Opartiskhet gäller i varje mål

Domstolar ska behandla människor lika inför lagen och vara sakliga och opartiska. Det följer av 1 kap. 9 § regeringsformen.

Europakonventionens artikel 6.1 ger rätt till en oavhängig och opartisk domstol vid prövning av civila rättigheter och skyldigheter eller en anklagelse för brott.

För ditt praktiska arbete innebär det att du behöver pröva dina första intryck. Någon kan påminna dig om en person som du tycker om. En annan kan uttrycka åsikter som du ogillar. Sådana reaktioner behöver du vara uppmärksam på.

Ställ gärna följande frågor.

- Vad bygger min uppfattning på?
- Lyssnar jag lika noggrant på uppgifter som talar åt olika håll?
- Skulle jag bedöma samma uppgift likadant om den kom från någon annan?

Livserfarenhet kan hjälpa dig att upptäcka frågor. Den behöver användas med eftertanke när du bedömer svaren.

Vilka omständigheter kan innebära jäv?

Bestämmelserna finns i 4 kap. 13 § rättegångsbalken. Här följer en förenklad översikt.

Koppling	Vad regeln omfattar
Eget intresse	Du är part, har del i saken eller kan få synnerlig nytta eller skada av utgången.
Närstående	En part eller någon med sådant intresse är närstående enligt lagen.
Företrädarskap	Du eller en närstående företräder en part eller ett sådant intresse, exempelvis genom styrelseuppdrag.
Kommunala uppdrag	Du sitter i den nämnd eller styrelse som förvaltar frågan när kommunen är part.
Motpart	Du är själv partens motpart, med ett särskilt undantag i lagen.

Koppling	Vad regeln omfattar
Tidigare befattning	Du har i en tidigare roll handlagt saken.
Tidigare skuldprövning	Du har före huvudförhandlingen i brottmål prövat om den tilltalade begått gärningen.
Tidigare medverkan	Du har i saken varit ombud, biträtt en part, vittnat eller varit sakkunnig.
Anonymt vittne	Vid huvudförhandling i brottmål känner du identiteten på ett vittne som skyddas enligt lagen om anonyma vittnen.
Annan särskild omständighet	Något annat är ägnat att rubba förtroendet för din opartiskhet i målet.

Översikten grupperar paragrafens elva punkter. Lagtextens villkor gäller.

Hänvisningen har ändrats Den sista, allmänt formulerade jävsgrunden kallas generalklausulen. Den finns nu i 4 kap. 13 § punkt 11. Äldre texter och avgöranden hänvisar till punkt 10.

Vänskap, bekantskap och arbetsrelationer

En nära vänskap är något annat än att känna igen någon från mataffären. Beskriv därför relationen konkret.

Som praktiskt stöd kan du tänka igenom följande.

- Hur nära kontakten är.
- Hur ofta ni träffas.
- Om ni har arbetat nära varandra.
- Om det finns en konflikt eller ett beroende.

- Om personen har berättat något om saken för dig.

Praktiskt exempel

Ett vittne visar sig vara din granne. Ni hälsar i trapphuset men umgås inte.

Berätta hur kontakten ser ut. Att vara ytligt bekant och att ha en nära relation är olika omständigheter. Frågan behöver bedömas utifrån det som faktiskt gäller.

Om vittnet i stället är en nära vän som du redan har hört berätta om händelsen, behöver du redovisa både vänskapen och den tidigare informationen.

Arbetsrelationer kan också behöva uppmärksammas. Högsta domstolen har framhållit att bland annat arbetsuppgifter, tidigare beröring med saken och kvarvarande band till en arbetsgivare kan ha betydelse. Även en närståendes anställning kan påverka bedömningen.

Politiska uppdrag och föreningsengagemang

Nämndemannauppdraget är opolitiskt. Ett partimedlemskap gör inte i sig en nämndeman jävig i alla mål. Konkreta kopplingar till parterna eller saken kan däremot få betydelse.

Du behöver därför uppmärksamma när ett annat uppdrag möter domaruppgiften.

Praktiskt exempel

Du sitter i styrelsen för en förening som är part i ett mål där du har kallats att tjänstgöra.

Kontakta domstolen och redovisa uppdraget innan tjänstgöringen. Utgå inte från att föreningens uppgifter redan är kända.

Ett verkligt exempel från JO

En nämndeman var också ledamot i en socialnämnd. Hon deltog i förvaltningsrättens handläggning av ett LVU-mål där socialnämnden hade ansökt om vård. Hon hade dessutom nyligen deltagit i arbetsutskottets beslut om samma parter.

JO kritiserade både nämndemannen och rådmannen. Nämndemannen hade inte lämnat den information hon skulle. Rådmannen hade låtit henne delta trots jäv.

Beslutet visar varför det är viktigt att berätta både **vilket uppdrag du har och vad du faktiskt har gjort i saken**.

Sociala medier och offentliga uttalanden

Som nämndeman har du yttrandefrihet. Samtidigt kan offentliga uttalanden behöva prövas mot jävsreglerna när de har betydelse för ett visst mål.

Praktiskt exempel

Du har skrivit på sociala medier att en namngiven person "uppenbart är skyldig". Senare kallas du till förhandlingen

mot samma person.

Berätta för domstolen om uttalandet. Beskriv vad du skrev och när. Frågan gäller ett ställningstagande om just den person och händelse som rätten ska pröva.

Som praktisk försiktighetsregel bör du avstå från att kommentera skuld, trovärdighet eller förväntad utgång i mål som du deltar i eller ska delta i.

Före ett offentligt inlägg Fråga dig om texten uttrycker ett ställningstagande om en viss person eller händelse.

Tänk också på om texten kan uppfattas som att du redan har bestämt dig inför ett mål.

Har du redan publicerat något relevant, redovisa det för domstolen. Att enbart radera inlägget lämnar frågan om ditt tidigare ställningstagande obesvarad.

När du redan vet något om händelsen

Du kan ha läst en nyhetsartikel eller hört någon prata om saken. Det är inte samma situation som att själv ha bevittnat händelsen eller hjälpt en av de inblandade.

Beskriv vad du vet och hur du fått veta det. Som praktiskt råd bör du särskilt uppmärksamma ordföranden om du har personliga uppgifter om händelsen eller redan har bildat dig en bestämd uppfattning.

Undvik egna efterforskningar om personerna och saken. Behöver något klarläggas, ta upp det inom rättens arbete.

Praktiskt exempel

Under ett förhör inser du att det handlar om en händelse som du själv såg. Du minns något som skiljer sig från berättelsen.

Uppmärksamma ordföranden genast. Börja inte själv förhöra vittnet utifrån dina minnen och vänta inte till överläggningen med att berätta om din egen koppling.

Du ska själv uppmärksamma möjliga jävsförhållanden

En domare ska självmant upplysa om omständigheter som kan antas utgöra jäv. Skyldigheten följer av 4 kap. 14 § rättegångsbalken.

Praktisk arbetsgång

1. **Säg till tidigt.** Kontakta domstolen före tjänstgöringen när du redan känner till kopplingen.
2. **Beskriv fakta.** Berätta om relationen, uppdraget eller den tidigare medverkan.
3. **Säg till direkt under förhandlingen.** Använd det överenskomna sättet att uppmärksamma ordföranden. Om det behövs, be att få ta upp en möjlig jävsfråga.
4. **Låt frågan hanteras innan ni fortsätter.** En koppling ska inte döljas av hänsyn till schemat eller andra deltagare.

Du kan exempelvis uttrycka dig så här.

"Jag behöver uppmärksamma en omständighet som kan innebära jäv. Jag har tidigare varit inblandad i den här saken."

"Jag är osäker på betydelsen, men jag vill redovisa kontakten så att frågan kan bedömas."

Vem avgör frågan?

Rätten prövar jävsfrågan. Den berörda domaren deltar som huvudregel inte i prövningen. När en jävsfråga har uppkommit begränsas också vilka åtgärder den domaren får vidta. Se 4 kap. 15 § rättegångsbalken.

Ett konstaterat jäv är ett hinder mot att delta i målet. Uppgiften för dig är att lämna ett fullständigt underlag och följa rättens hantering.

Att redovisa en koppling Att du uppmärksammar en möjlig jävsgrund betyder inte att du medger att du har varit orättvis.

Det betyder att du tar ansvar för att frågan blir bedömd.

Förtroendet påverkas också av ditt uppträdande

Alla olämpliga beteenden innebär inte automatiskt jäv. Även när någon jävsgrund inte har konstaterats behöver du vara uppmärksam på hur du uppträder.

Följ gärna dessa praktiska råd.

- Lyssna uppmärksamst även när du ifrågasätter en uppgift.
- Undvik miner och kommentarer som visar att du redan har bestämt dig.
- Avstå från privata samtal om målet med parter och vittnen.
- Bemöt människor med samma respekt.

Praktiskt exempel

Under en paus kommer en part fram och säger att du verkar förstå hur det egentligen ligger till. Personen börjar berätta sådant som inte sagts i förhandlingen.

Avbryt vänligt. Förklara att du inte kan diskutera målet enskilt. Berätta därefter för ordföranden vad som inträffat.

Ett sådant arbetssätt ger rätten möjlighet att hantera kontakten öppet.

Samma jävsregler i förvaltningsdomstol

Genom 41 § förvaltningsprocesslagen gäller rättegångsbalkens regler om domarjäv också i förvaltningsdomstolarna.

Där kan exempelvis ett kommunalt nämnduppdrag eller tidigare medverkan i ett myndighetsärende behöva uppmärksammas. JO-exemplet ovan visar hur rollerna kan mötas i ett mål om vård av en ung person.

Att ta med sig inför nästa tjänstgöring

Gå igenom de uppgifter domstolen ger dig inför tjänstgöringen och tänk efter om det finns en koppling som behöver redovisas.

- Känner jag någon av de inblandade?
- Har jag eller en närstående ett relevant intresse eller uppdrag?
- Har jag tidigare arbetat med saken?
- Har jag uttalat mig om personen eller händelsen?
- Finns det något annat konkret som behöver bli känt för rätten?

Du behöver inte kunna lösa varje jävsfråga. Du behöver uppmärksamma det som kan vara relevant och berätta om det i tid.

Källunderlag och lagrum

Grundläggande krav

- Regeringsformen, 1 kap. 9 §, likhet inför lagen, saklighet och opartiskhet. Officiell lagtext hos Sveriges riksdag.
- Europakonventionen, artikel 6.1, rätten till en oavhängig och opartisk domstol. Konventionens svenska översättning finns i lagens bilaga.

Jävsregler

- Rättegångsbalken, 4 kap. 13 §, jävsgrunder.
- Rättegångsbalken, 4 kap. 14 §, skyldigheten att självant upplysa om möjliga jävsförhållanden.
- Rättegångsbalken, 4 kap. 15 §, handläggningen av jävsfrågor.
- Officiell lagtext för rättegångsbalken hos Sveriges riksdag.
- Förvaltningsprocesslagen, 41 §, hänvisningen till rättegångsbalkens jävsregler. Officiell lagtext hos Sveriges riksdag.

Avgöranden och kompletterande underlag

- Högsta domstolens beslut den 7 december 2022, mål Ö 7081-21, särskilt punkterna 6-15 om förtroende, objektivt befogade tvivel och anställningsrelationer. Avgörandet använder den äldre numreringen för generalklausulen.

- JO:s beslut den 8 april 2014, dnr 772-2013, om en nämndeman som också var ledamot i en socialnämnd.
- SOU 2002:61, Framtidens nämndemän, del 1, bakgrund till politisk tillhörighet och konkreta kopplingar vid jävsbedömning.

Inför nästa tjänstgöring

Fem frågor att återvända till

- Finns det någon koppling till målet som jag behöver redovisa?
- Har jag papper och penna för frågor till ordföranden?
- Kan jag höra, förstå och följa det som läggs fram?
- Har jag provat mina första intryck mot hela underlaget?
- Förstår jag avgörandet och kan jag stå för min egen bedömning?

Lyssna noggrant. Fråga när du inte förstår. Tänk själv.

Du behöver inte kunna allt från början. Men du behöver säga till när något är oklart och ta ansvar för din plats i rätten.

Nämndemannapodden.se

Kunskap och reflektion för nämndemän

Redaktionell notering. Exemplen är konstruerade för handboken, med undantag för det uttryckligen angivna JO-beslutet. Kontrollfrågorna och råden är praktiskt stöd. Jäv bedöms utifrån omständigheterna i det enskilda målet. Lagrumslänkarna till Lagen.nu leder till respektive bestämmelse. Exemplen är pedagogiskt stöd och ersätter inte rättens prövning.

Egna anteckningar

Skriv allmänna lärdomar och frågor. För inte in skyddade uppgifter från en överläggning.

Din plats i rätten gör skillnad.

Kunskap hjälper dig att förstå.
Omdöme hjälper dig att pröva.
Ansvar hjälper dig att handla.

Handboken är skriven och utgiven av Nämndemannapodden.se, en kunskapsverksamhet inom ramen för Södertörns Nämndemannaförening. Texterna bygger på Veckobrevet för nämndemän och Nämndemannapodden samt de referenser som anges i handboken.

Prenumerera utan kostnad på Nämndemannapodden.se för att få Veckobrevet för nämndemän och Nämndemannapodden varje vecka. Fortsätt att utvecklas i ditt uppdrag.

Webb, Nämndemannapodden.se och sodertornnmf.se

E-post, sodertornnf@nmrf.se

Illustrationerna är symboliska och AI-genererade.